

O 'BESMRTNOSTI ČOVJEKA PRIJE GRIJEHA' PREMA VILIMU OD NOTTINGHAMA, OFM († 1336)

(De immortalitate hominis in statu innocentiae originalis
secundum Guilelmum de Nottingham, OFM)

DR. JOSIP PERCAN, OFM, RIM

Uvod.

Vilim od Nottinghama (Guilelmus de Nottingham), engleski franjevac († 1336)¹, tipičan je predstavnik onog skolastičkog teološkog kruga koji povjesničari vole zvati »oxfordska franjevačka škola« – centar koji se isticao kao najveći pendant tomizmu² te je bio – uz Pariz – zasigurno najzaslužniji za razvoj zapadnoevropske misli u XIII. i XIV. st.³. U to su vrijeme djelovali u Oxfordu franjevački »magistri« Robert Grossatesta, Rugjer Bacon, John Peckham, Vilim od Warea, Rugjer Marston, John Duns Scot, Vilim od Alnwicka, John od Readinga, Vilim Ockham i mnogi drugi⁴.

Tri 'distinkcije' koje objavljujemo primjer su skolastičkog teološkog diskursa o istočnom grijehu, odnosno o 'besmrtnosti čovjeka u stanju iskonske pravednosti', na početku XIV st. u Engleskoj, konkretno u Oxfordu gdje je autor predavao, 'čitao Sentence', g. 1312–1314, dakle manje od desetljeća nakon J. D. Scota. Riječ je o Sent. II d. 19 (cod. Cambridge, Gonville and Key College 300, f. 147va–149ra), d. 21 (f. 149rb) i d. 22 (f. 149va)⁵. Temeljna je d. 19 u kojoj autor raspravlja o dva najproblematičnija pitanja glede 'besmrtnosti čovjeka prije grijeha': *Quomodo homo in primo statu fuit immortalis* (q. 1) i *Unde fuisset illa immortalitas* (q. 2), dok u preostale dvije kratke distinkcije dotiče problem naravi tog grijeha: *Utrum potuit esse veniale* (d. 21) i u čemu se sastojao: *Quod fuit* (d. 22).

¹ Detaljno o životu vidi u Barbarić J., *Guilelmi de Nottingham, OFM, Quaestiones sex de Eucharistiae sacramento*, Vicenza 1976.

² Vidi Percan J., *Teologia come 'scienza pratica' secondo Giovanni di Reading*, Grottaferrata (Romae) 1986, str. 20*ss.

³ Polovicom XIV. st. počinje razdoblje dekadencije, uzrokovano, između ostalog, serijom strašnih kužnih epidemija koje su jednostavno decimale redovničke zajednice u Engleskoj. – Vidi o tome Abate G., *I Frati Minori Conventuali in Inghilterra dalle origini ai nostri tempi*, in *Miscellanea francescana* 29 (1929) 101; Gál G. – Wood R., *Richard Brinkley and his 'Summa Logicae'*, u *Franciscan Studies* 40 (1980) 59.

⁴ Više o tome vidi u Percan, n. dj., str. 19*–25* passim, osobito literaturu tamo navedenu.

⁵ Detaljan opis kodeksa vidi u Barbarić, n. dj., str. 34ss.

Da bi čitatelj mogao pravo razumjeti raspravu o besmrtnosti tijela čovjeka *in statu innocentiae*, tj. prije prvoga grijeha, potrebno je da pred očima ima skolastički problem i rješenje o besmrtnosti osobne duše čovjekove. Dva su naime problema usko povezana, iako ih mnogi skolastički autori ne tretiraju zajedno⁶. O tome kako se protumači besmrtnost duše ovisi također objašnjenje besmrtnosti tijela prije grijeha⁷.

Općenita skolastička znanost (*doctrina communis*) ili bolje – diskusija – o besmrtnosti tijela čovjekova prije grijeha, temelji se na Petru Lombardu, *Sent.* II d. 19 c. 1 n. 3 (*Spicilegium Bonaventurianum* [dalje SB] IV 422) koji kondenzira problem u ovim riječima: »In illo namque primo statu habuit [homo] *posse mori et posse non mori*; et haec fuit prima humani corporis immortalitas, scilicet *posse non mori*. In secundo vero statu, post peccatum, habuit *posse mori et non posse non mori*, quia in hoc statu moriendi est necessitas«. Ovaj je Magistrov tekst temeljan za svu kasniju diskusiju o tom problemu među skolasticima, a bazira se, kao i mnogi drugi, na Augustinu, *De gen. ad litt.* VI c. 25 [n.36] (CSEL 28 3/1, 197; PL 34, 354): »Illud quippe [corpus humanum] *ante peccatum et mortale secundum aliam et immortale secundum aliam causam dici poterat: id est mortale, quia poterat mori, immortale, quia poterat non mori*. Aliud est enim *non posse mori, sicut quasdam naturas immortales creavit Deus*; aliud est autem *posse non mori, secundum quem modum primus homo creatus est immortalis, quod ei praestabatur de ligno vitae, non de constitutione naturae*: a quo ligno separatus est, cum peccasset, ut posset mori, qui nisi peccasset posset non mori. *Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio Conditoris...*«

U tom Augustinovu, odnosno Lombardovu smjeru, išla su redovito rješenja visoke skolastike: i dominikanskog i franjevačkog kruga. Toma, *Sent.* II d. 19 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 465b) kaže: »Quodam modo erat [primus homo] *mortalis, in quantum poterat mori; et quodam modo immortalis, in quantum poterat non mori*«. Slično njemu i Bonaventura, *Sent.* II d. 19 a. 2 q. 1 in corp. (II 456b): Ako se ablativi »*ipso peccante*« i »*ipso non peccante*« odnose na mogućnost (na *posse mori*) »veritatem habet locutio. Si autem ablativi illi referantur ad actum..., sic locutio falsa est«, jer nije zamislivo »quod simul esset innocentia et mortis sive corruptionis poena«. U krug »franjevačke škole« ide i vrlo originalno rješenje Johna Duns Scota koje, možda baš zbog originalnosti nije odmah uhvatilo korijena. »Doctor Subtilis« se slaže s Bonaventurom da *innocentia* i *mors* nisu de facto nikad koegzistirale u čovjeku, ali on ne vidi kontradikciju u »naravnoj smrti čovjekovoj« i »statusu innocentiae«⁸. U 'odgovoru na opaske', n. 18–19 (XIX 186), kaže: »De facto mors intravit in mundum per peccatum..., fuisset tamen [homo] *mortalis in statu innocentiae*. (...) De facto nunc mors est poena; potuisset tamen tunc fuisse condicio naturalis..., sicut nunc non est poena ovis quod moriatur..., sed est condicio consequens naturam eius«. Većina drugih franjevačkih autora trudila se da se mnogo ne bi udaljila od sigurne tradicije. Na toj je liniji bio i Guilelmus od Nottinghamama u tekstu koji ovdje donosimo.

U (gotovo) svim komentarima na Sentence Petra Lombarda metodološki se diskusija razvijala oko ove dvije točke: *Utrum* ili *Quomodo*, te *Unde*.

⁶ J. Duns Scot, na pr., raspravlja izravno o besmrtnosti osobne duše tek u *Sent.* IV. d. 43.

⁷ Povijesno gledano, upravo je 'latinski averroizam' XIII. st., odnosno teza o jedinstvenosti i transcencijji *intellectus possibilis*, zaostrio raspravu o besmrtnosti duše među skolasticima. O tome iscrpno Kržanić K., *La scuola francescana e l'averroismo*, u Rivista di filosofia neoscolastica 21 (1929) 444–494; Vanni Rovighi S., *L'immortalità dell'anima nei maestri francescani del s. XIII*, Milano 1936, str. 196ss.; Prezioso F. A., *Il problema dell'immortalità dell'anima in Duns Scoto e in Guglielmo Almwick*, Padova 1964.

⁸ Vidi Duns Scot., *Lectura* II. d. 19 n. 9ss. (XIX. 183ss.).

U odgovoru na prvu 'kvestiju' daje se objašnjenje pojma besmrtnosti, dok se u odgovoru na *Unde* donose razlozi za i protiv ponuđenog rješenja. Polazište je 'dogmatsko': smrt je negativna posljedica grijeha (poena pro peccato). Logično je (filozofski princip) da posljedica ne može biti prije svojega uzroka. Dakle prije grijeha (uzroka) ni smrti (posljedice) nije bilo. To je princip koji skolastički autori (svih škola) nastoje uvijek spasiti, razilazeći se donekle u interpretiranju pojma besmrtnosti – ovisno o vlastitoj tradiciji. Dominikanska će tradicija unijeti tako u diskusiju problem objašnjenja (nije bilo pitanje vjere, nego interpretacije!) besmrtnosti osobne duše čovjekove. Opće je poznat Tomin 'trostruki argument' (metafizički, teleološki i moralni) u prilog naravne besmrtnosti osobne duše čovjekove: '*ex simplicitate animae*', '*ex desiderio beatitudinis*', '*ex exigentia iustae sanctionis*'⁹.

Divergencija je bila očitija u raspravi o razlozima: je li besmrtnost čovjeka, točnije tijela čovjekova prije pada, bila dio dara koji je Stvoritelj stavio u narav čovjekovu (*immortalitas a natura*) ili je ona već od početka bila nadnaravni Božji dar (*immortalitas a gratia*), koji je, onda, po grijehu izgubljen? Ako se opredijelimo za prvu mogućnost (da je Adam stvoren »in naturalibus«), onda nastaje problem kako objasniti to da je besmrtnost grijehom nestala (naime, »naturalia manent integra«¹⁰); ako pristanemo uz drugu mogućnost (da je stvoren »in gratuitis«), otvaramo cijeli niz teoloških problema glede odnosa *innocentiae naturalis* i *statusa gratiae*.

Za Bonaventuru, odnosno za tradicionalnu franjevačku školu, Adam je bio stvoren »in naturalibus« (što ne znači »in natura pura«), tj. u stanju koje je uključivalo i milost (*gratia actualis*) i darove (*dona praeternaturalia*). Zahvaljujući tome, Adam je *in naturalibus* mogao živjeti u potpunom unutrašnjem skladu naravnih instinkta i duševnih sila, mogao se oduprijeti Zlome, svladati napast te sačuvati besmrtnost. Nije, međutim, imao posvetnu milost (*gratia santificans*), niti vrhunaravne darove, dakle niti zasluge¹¹.

Druga skolastička struja, na čelu s Tomom Akvinskim, zastupala je da je prvi čovjek bio stvoren »in naturalibus« i »in gratuitis«¹² – da bi se spasio princip sklada odnosno subordinacije koja je morala postajati u stanju prije prvoga grijeha: subordinacije duše Bogu (naime, duša je čovjekova subjekt »iustitiae originalis«¹³), te – u čovjeku – fizičkog dijela (*pars inferior*) duhovnome (*pars superior*)¹⁴. Dok je duša bila poslušna zakonu Stvoriteljevu, dotle je Adam mogao i tjelesno biti besmrtn (*posse non mori*), a kad je duša poremetila taj izvorni naravni sklad, kad je po grijehu »umrla« (jasno moralno a ne ontološki, jer ona je i dalje naravno, *ab intrinseco*, ostala besmrtna), i tijelo je moralo umrijeti¹⁵.

⁹ Vidi Toma, *Summa theol.* I q. 75 a. 6 in corp. (ed. Leon. V 203b–204a); *Summa contra gent.* II c. 79 (XIII. 498a–499b); *In epist. I ad Cor.* c. 15 lect. 2 (ed. Parmen. XIII. 281b).

¹⁰ Usp. Ps.–Dionysius, *De div. nom. c.* 4 (Dionysiaca I. 281–282. 287. 289. 310–312, verzija Saracene; PG 3, 726. 727. 734); također Bonav., *Sent.* II. d. 6 a. 3 q. 1 in corp. (II 167b); d. 34 a. 2 q. 2 in corp. (str. 813a); također Duns Scot., *Ordin.* II. d. 37 q. 1 arg. in opp. n. 4–5 (ed. Vivès XIII. 354–355).

¹¹ Usp. Bonav., *Sent.* II. d. 29 a. 2 q. 1 in corp. (II. 701a); Aleksandar Hal., *Summa theol.* II. n. 505 (II. 729b–730b); usp. također P. Lombard, *Sent.*, II. d. 24 c. 1 (SB IV. 450–452), te Albert Vel., *Summa theol.* II. tr. 14 q. 90 membrum 1 (ed. Borgnet XXXIII. 173b–174b).

¹² Usp. Toma, *Summa theol.* I. q. 95 a. 1 ad 5 (ed. Leon. V. 421b).

¹³ Usp. Toma, *Summa theol.* I–II. q. 83 a. 2 in corp. (ed. Leon. 101b).

¹⁴ Usp. Toma, *Sent.* II. d. 20 q. 2 a. 3 in corp. (ed. Parmen. VI. 567b); d. 29 q. 1 a. 2 in corp. (str. 648a); *Summa theol.* I. q. 95 a. 1 in corp. (ed. Leon. V. 420b–421a).

¹⁵ Usp. August., *De civ. Dei* XIII. c. 2 (CCL 48, 385; PL 41, 267) »Mors igitur animae fit, cum eam deserit Deus, sicut corporis, cum id deserit anima«.

Duns Scot polazi od istih temeljnih postavki, ali izlazi iz aristotelovskih okvira koji su limitirali tradicionalnu skolastiku: on jednostavno negira odlučujuću vrijednost racionalnih (filozofskih) argumenata kad je riječ o postavkama objavljenih istina¹⁶. Zato je njemu bilo moguće govoriti o naravnoj umrlosti tijela čovjekova i prije i poslije Adamova pada. Besmrtnost čovjekova nije nikada, ni u kojem smislu, bila *naravna*, već je uvijek bila dio nadnaravnog Božjeg dara. Zahvaljujući tom daru, čovjek je prije grijeha, premda po sebi smrtnan, mogao de facto ne umrijeti¹⁷. Grijeh Adamov nije, dakle, mogao oduzeti ljudskoj naravi ono što ona nikad nije ni imala. Milost, ljubav Božja, a ne grijeh siromašnog ljudskog stvora, pravi je razlog najvećeg dara djeci Adamovoj: Isusa Krista, Sina Božjega i sina Marijina.

U tom povijesno-doktrinalnom okviru postaje Nottinghamov tekst puno jasniji i razumljiviji.

Očito je da pisac ni u čemu nije htio (ili mogao¹⁸) izaći iz okvira tradicionalne diskusije o 'istočnom grijehu' i temama vezanim uz to. Ta će činjenica reći također nešto pronicavom umu (*homini intuenti* rekli bi skolastici) o piscu – čovjeku uspješne karijere: predavaču u Oxfordu, a zatim (od 1316) provincijalu engleske franjevačke provincije.

Određena 'linearnost' koja karakterizira ovaj traktat svjedoči da je riječ o spisu bez osobitih pretenzija, najvjerojatnije čisto školske namjene. S druge strane, upravo ta jasna forma traktata, te obilato i vrlo vjerno citiranje izvora daju Nottinghamovu spisu, u cjelini i u dijelu koje objavljujemo, značajnu povijesnu i teološko-literarnu vrijednost¹⁹.

Ovisan je, a to i ne pokušava prikriti, o velikim učiteljima skolastike, posebice o Bonaventuri, Tomi Akvinskom i Rikardu od Mediaville, kojima se obilato koristi izravno ili neizravno citirajući njihova djela²⁰.

U 'rješenjima' slijedi učitelje franjevačke škole²¹ ili pak Tomu²², dok nema gotovo nikakvih dodirnih točaka s J. Duns Scotom, barem ne u dijelu teksta koji ovdje kritički predstavljamo.

Zaključimo. Tekst triju distinkcija koji objavljujemo nema u sebi (sam za sebe) osobite teološke vrijednosti, niti je naročito originalan. Može ipak biti povijesno i literarno vrlo zanimljiv, baš zbog toga što predstavlja 'školski' primjer traktata o 'besmrtnosti čovjekovoj prije istočnog grijeha' u krugu oxfordske franjevačke škole na početku XIV st.

Kritičke napomene.

U kritičkome tekstu slijedio sam uobičajen način citiranja i skraćivanja u sličnim radovima, uz poneku prilagodbu hrvatskoj znanstvenoj teološkoj tradiciji.

Evo pregleda manje uobičajenih skraćenica, bibliografskih sigla i izdanja koja se javljaju u tekstu ili u kritičkom aparatu:

¹⁶ Vidi Duns Scot, *Ordin.* IV. d. 43 q. 2 n. 16ss. (ed. Vivès XX. 46ss.); *Reportatio* IV. d. 43 q. 2 n. 15ss. (ed. Vivès XXIV. 496ss.). Vidi također Prezioso, n. dj., str. 3ss.

¹⁷ Usp. Duns Scot, *Lectura* II. d. 19 n. 9 (XIX. 183).

¹⁸ U 'rješenju' (solutio) d. 19 n. 32 Nottingham skromno priznaje: »Quid sit de facto, nescio«.

¹⁹ U tome se slažu i drugi autori, na pr. njegov novovijekov otkrivač Longpré E., *Le Commentaire sur les sentences de Guillaume de Nottingham*, OFM, in Arch. Franc. Hist. 22 (1929) 232–233, pa Emmen A., *Immaculata Deiparae Conceptio secundum Guillelmum de Nottingham*, u Marianum 5 (1943) 220–222 i drugi.

²⁰ Vidi kritički aparat u Nottinghamovu tekstu.

²¹ Vidi naprijed u tekstu d. 19 n. 29–33; d. 21 n. 2ss.

²² Vidi u tekstu d. 19 n. 20–21. 27; d. 21 n. 3. 5; d. 22 n. 3–4.

a) Skraćenice:

a.	=	articulus, articuli
<i>adnot.</i>	=	adnotavit
arg.	=	argumentum, argumenta
c.	=	capitulum, capitula
com.	=	commentum, commentarium
comp.	=	compendium
d.	=	distinctio, distinctiones
f.	=	folium, folia
<i>in corr.</i>	=	in correctione
<i>in ras.</i>	=	in rasura
lect.	=	lectio
n.	=	numerus, numeri
<i>om.</i>	=	omisit
princ.	=	principium
<i>rep.</i>	=	repetivit
q.	=	quaestio, quaestiones
s., ss.	=	sequens, sequentes
t.	=	textus
tr.	=	tractatus

b) Sigle:

AL	=	Aristoteles latinus (1939ss.)
BFS	=	Bibliotheca franciscana scholastica medii aevi. Cura Patrum Collegii S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas – Grottaferrata 1903ss.
CCL	=	Corpus christianorum. Series latina, Turnholti 1954ss.
CSEL	=	Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum, Vindobonae 1866ss.
F	=	cod. Cambridge, Gonville and Key College 300.
PG	=	Patrologia Graeca (ed. Migne)
PL	=	Patrologia Latina (ed. Migne)
SB	=	Spicilegium Bonaventurianum (ed. Collegii s. Bonaventurae Ad Claras Aquas, Grottaferrata [Romae])

c) Izdanja:

Albert Veliki (Opera, ed. Borgnet, Parisiis 1890–1899, 38 sv.).

Aleksandar Haleški, *Summa theologica* (ed. Patrum Collegii S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas 1924–1948, 4 sv.).

Aristotel (Opera, latine, cum Averrois commentariis, Venetiis 1483, 3 sv.; Venetiis 1562 [ed. Iuntina], 10 sv.; Aristoteles latinus, Corpus philosophorum medii aevi academiarum consociatarum auspiciis et consilio editum, [AL], 1939ss.; Opera, graece, ed. Bekker I., Berolini 1831, 2 sv.).

- Averoe (Commentaria in Aristotelis opera, latine, Venetiis 1483; Venetiis 1562 [ed. Iuntina]).
- Avicena *Canon medicinae, ex Gerardi Cremonensis versione*, Venetiis (apud Iuntas) 1595.
De anima (Avicenna latinus, ed. Van Riet S. – Verbeke G., Louvain–Leiden 1968–1972, 2. sv.).
- Bonaventura (Opera, ed. Patrum Collegii S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas 1883–1902, 10. sv.).
- Egidije Rimljanin [Aegidius Romanus Colonna, OESA], *In Secundum Librum Sententiarum Quaestiones* (ed. Venetiis, apud F. Zilettum, 1581, 2. sv.).
- J. Duns Scot (Opera omnia, ed. Vaticana, Romae 1950ss.; ed. Vivès L., Parisiis 1891–1896, 26. sv.).
- Matija od Aquasparte, *Quaestiones disputatae de Incarnatione*, (BFS II, 2. izdanje, Quaracchi 1957).
- Petar Tarantasija [Papa Inocent V], *In IV Libros Sent. Commentaria* (ed. Tolosae 1652, 4 sv.).
- Ps.–Dionizije (Dionysiaca, Brugis 1937; Opera, PG 3).
- Rikard od Mediaville, *Quaestiones in IV libros Sententiarum* (Venetiis 1507. – 1509, 1 sv.).
- Toma Akvinski (Opera, ed. Parmae 1852–1869, 24. sv.; Opera, ed. Leonina, Romae 1882ss.).

[DISTINCTIO DECIMA NONA]

"Solent quaeri plura de primo hominis statu" etc.

1 (f. 147va) Distinctio decima nona, ubi *Magister*¹ docet quomodo homo in primo statu fuit immortalis, et unde hoc habuit.

[Quaestio 1:

QUOMODO HOMO IN PRIMO STATU FUIT IMMORTALIS]

2 Primam autem quaestionem² directe solvit *Augustinus* *Ad Orosium* quaest. 19, et VI *De Trinitate* cap. 4, et in libro *De quaestionibus novi et veteris Testamenti*.

10 3 Cuius responsio in hoc consistit, quod Adam habuit corpus incorruptibile secundum actum, hoc est tale quod potuit non corrumpi. Nam, stante innocentia primi parentis, numquam corrumpetur corpus eius; fuit tamen corruptibile secundum potentiam, hoc est statim cum
15 originalem siue suam innocentiam desereret, incurreret defectibilitatem naturae et tenderet ad corruptionem et per consequens (ad) mortalitatem. Unde *Augustinus* in *Quaestionibus ad Orosium*, ubi su-

3 *adnot.* Distinctio 19 F¹   7 *adnot.* Quaestio 1 F¹

F

7 - 9 Ps.-Augustin, *Dialogus quaestionum* 65 q. 19 (PL 40, 739); Augustin, *De civ. Dei* XII c. 22 [c. 21] (CCL 49, 390; PL 41, 372); XIII c. 1 (str. 395; kol. 377); *De Gen. ad litt.* VI c. 25-26 (CSEL 28¹, 197-198; PL 34, 354).

16 - str. 2, 3 Ps.-Augustin, *Dialogus quaestionum* 65 q. 19 (PL 40, 739).

T

¹ Usp. P. LOMBARD, *Sent.* II, d. 19 (SB IV 421-427).

² Usp. ovdje lin. 4.

pra: "Non sic factus fuerat homo ut non poterat mori sicut ceterae naturae, sed ita ut obedientia immortalem, inobedientia mortalem faceret".

[Quaestio 2:

UNDE FUISSET IMMORTALITAS PRIMI HOMINIS]

4 Quantum ad secundam quaestionem¹ qua quaeritur unde fuisset illa immortalitas, posito quod homo stetisset in statu innocentiae, utrum scilicet a virtute ligni vitae vel ab aliquo dono gratuito sibi a Deo collato, vel ab utroque?

10 5 Quod non a virtute ligni vitae, videtur:

Nihil enim potest agere ultra suam speciem (effectus enim non excedit suam causam); sed fructus ligni vitae erat corruptibilis, alioquin non potuisset in nutrimentum assumi, quia 'alimentum – secundum communiorem opinionem² – convertitur in substantiam rei nutritae'; igitur lignum vitae mediante suo fructu non poterat conferre incorruptibilitatem seu immortalitatem.

6 Item, virtus ligni fuit corporea, et per consequens finita, – igitur non potuit facere effectum infinitum; non igitur poterat virtus ligni vitae ad hoc se extendere ut daret corpori durandi virtutem tempore infinito³.

20 7 Item, quod non per donum gratuitum, probo:

Pono quod homo in statu innocentiae stetisset in puris naturalibus suis: aut igitur potuit sensisse poenam et defectum, aut non; si non, igitur nec corruptionem; si sic, igitur poenam post culpam.

---

6 *adnot.* Quaestio 2 F¹

10 *adnot.* 1 F¹

17 *adnot.* 2 F¹

T

¹ Usp. prijce str. 1, 4.

² Usp. na pr. Averoe, *De an.* II, com. 44: "Nutrimentum transmutatur in nutribile"; Avicena, *De an.* pars 1 c. 5 (I 81): "(Nutritiva) est vis convertens corpus a corporeitate in qua erat in similitudinem corporis in quo est". – Ova sentenca, kao i citav argument uzeti su iz Tome, *Summa theol.* I, q. 97 a. 4 arg. 2 (ed. Leon. V 434a).

³ Usp. Toma, *Summa theol.* I, q. 97 a. 4 arg. 2 (ed. Leon. V 434a).

8 Contra:

Gen. 3 dicitur: *Ne forte mittat manum suam et sumat de ligno vitae et comedat, et vivat in aeternum.*

9 Item, quod hoc fuit per aliquod donum gratuitum, videtur, quia
5 originalis iustitia et originalis iniustitia opponuntur; sed originalis
iniustitia, quae causat corruptibilitatem, non solum dicit vulnerationem
naturalium, sed etiam spoliationem gratuitorum¹; igitur – per opposi-
tum – originalis iustitia non solum causabit incorruptionem, sed etiam
10 includeret aliquod donum gratuitum, ratione cuius fiat talis incorruptio,
ut videtur.

[I. – AD QUAESTIONEM]

10 Quantum autem ad istam quaestionem², est sciendum quod ad
immortalitatem hominis in statu innocentiae conservandam principaliter
requirebatur quod homo in statu illo praeservaretur ab omni laesivo
15 seu corruptivo.

11 Circa igitur istam quaestionem (f. 147vb) sic procedam: primo
dicam quot sunt laesiva seu corruptiva vitae humanae ex parte corporis;
secundo dicam cuiusmodi praeservativa a praedictis laesivis seu
corruptivis fuerunt collata primo homini; tertio ostendam cuiusmodi
20 adiutorium sibi fuit collatum contra laesivum animae, quod est peccatum,
quod est mortalitatis causa et initium.

---

1 *adnot.* Contra F¹

F

2–3 Post 3, 22.

T

¹ Usp. P. Lombard, *Sent.* II, d. 25 c. 7 n. 1 (SB IV 465): "Qui a latronibus vulneratus est et spoliatus: vulneratus quidem in naturalibus bonis... spoliatus vero gratuitis, quae per gratiam naturalibus addita fuerant"; takodjer Bonav., *Sent.* II, d. 19 a. 3 q. 1 arg. 2 in contr. (II 469a); Toma, *De malo* q. 5 a. 5 arg. 11 (ed. Leon. XXIII.140a), – citira *Glossa* Lk 10.

² Usp. prijē na str. 2, 6.

12 Circa primum¹ est sciendum quod laesivum vel corruptivum corporale duplex est, scilicet extrinsecum et intrinsecum².

13 Laesivum autem extrinsecum inferri potest dupliciter: uno modo per fraudulentiam et alio modo per violentiam.

14 Corruptivum etiam seu laesivum intrinsecum duplex est: unum est deperditio humidi radicalis per actionem caloris naturalis, qui est ipsius animae instrumentum. Nam calor ipse naturalis, qui fundatur in humido radicali, contrarie agit in ipsum humidum et in agendo aliquam causat resolutionem; et resolutionem consequitur necessario aliqua ipsius deperditio, adeo quod, nisi per virtutem naturalem fieret restaratio, homo cito deficeret. Istud autem po magna parte haberi potest a Philosopho et suo Commentatore *De morte et vita*.

15 Secundum corruptivum intrinsecum a parte corporis est debilitatio virtutis naturalis conversivae. Quae fit isto modo: ex duobus enim causatur haec debilitatio ut credo, scilicet ex consumptione ipsius humidi radicalis et ex coniunctione extranei nutrimentalis.

16 Primum³ patet: nam virtus ista conversiva vel est ipse calor naturalis, vel ipsum consequitur tamquam causam suam immediatam. Calor autem iste immediate radicitur seu fundatur subiective in humido radicali extenso per totum corpus, adeo quod – consumpto humido – deficit necessario calor iste naturalis; eo igitur ipso quod calor iste agit in ipsum humidum ipsum resolvendo et consumendo, agit per

2 adnot. Articulus 1 F¹

F

12 – 13 Aristotel, *De iuventute et senectute, vita et morte, et respiratione* c. 2–3 (ed. Iuntina VI², f. 150ra – 151rb; c. 3–5, 468b 28 – 470b 5); c. 10 (f. 154rb – va; c. 8, 474a 25 – b 24); c. 14 (f. 157va – 158rb; c. 17–19, 478b 22 – 479b 16). Komentar Averoea na ovo Aristot. djelo nije sacuvan. Vidi ipak njegovu 'parafrazu' na *De longitudine et brevitate vitae* (ed. Iuntina VI², f. 147ra – 148vb).

T

¹ Usp prije na str. 3, 16–18.

² Sličnu podjelu uzroka raspodjivosti tijela čovjekova donosi i Duns Scot, *Rep. Paris*. II.d. 19 q. un. n. 3–4 (ed. Vivès XXIII 92ab): "Declaro quod natura post lapsum est corruptibilis a corruptivo intrinseco vel extrinseco. Primo modo: vel propter actionem contrariorum in virtute..., vel quod caret nutrimento, vel quod habeat abundantiam vincentem naturam; secundo modo est dispositio corruptiva continentis naturae lapsae et violentia illata penitus extrinsece... Praeterea, dupliciter fuisset corruptibile ad intra... (uno modo), quia pars organica agit in partem aliam et ab ea repatitur; alio modo, quia in quacumque parte calor naturalis agit in humidum radicale, et sic per accidens consumit se per exalationem".

³ tj. primum modum istius secundi corruptivi intrinseci. Usp. ovdje lin 17–18.

accidens ad sui ipsius desiccationem, debilitationem seu consumptionem.

17 Secundo¹ causatur praedicta debilitatio virtutis conversivae ex coniunctione extranei nutrimentalis cum humido radicali. Quod fit hoc modo: 'sicut autem elici potest ex dictis Philosophi in I *De generatione*, illud quod generatur ex aliquo extraneo, adiunctum ipso humido praeesistenti, imminuit virtutem activam speciei, – sicut aqua adiuncta vino, primo quidem convertitur in vinum et sapor in saporem, et secundum quod magis et magis additur, diminuit virtutem et fortitudinem vini, et tandem vinum fit aquosum et corrumpitur forma vini. Sic videmus esse ex parte hominis, quod scilicet in principio virtus naturalis activa speciei est adeo fortis, quod potest convertere de alimento non solum quod sufficit ad restaurationem (f. 148ra) deperditi, sed etiam quod sufficit ad augmentum, et haec potentia – ut communiter – durat toto tempore pueritiae et adolescentiae usque ad tempus iuventutis, quod incipit a vigesimo quinto anno. Postmodum vero illud quod sic aggeneratur non sufficit ad augmentum, sed solum ad restaurationem deperditi, et haec virtus sibi inest – ut communiter – pro magna parte iuventutis, nam (ut dicitur) in illo tempore incipit virtus naturalis deficere, licet inperceptibiliter, vel saltem durat toto tempore iuventutis, et hoc secundum exigentiam variae complexionis hominum. Tandem in statu senectutis virtus praedicta non sufficit ad convertendum alimentum ad sufficientem restaurationem deperditi, unde sequitur detrimentum et finaliter dissolutio corporis naturalis². Haec de primo articulo.

---

6 ipso] ipsi F

F

5 – 10 Aristotel, *De gener. et corrupt.* Lt. 30 (A c. 5, 320b 17–20); t. 35–36 (str. 321b 22–25); t. 40–42 (str. 322a 16–33): "Quantum autem universale quidem non generatur, quemadmodum nec 'animal', nec 'homo', nec aliquid singularium, sed ut hic universale, illic autem quantum... Secundum id enim quod id quidem advenit potentia, quanta caro, augmentativum carnis est; secundum id autem quod solum potentia caro, nutrimentum. Haec autem species sine materia... Similiter autem et aliud quodcumque organum. Si autem advenerit [in editione: advenit] aliqua materia, ens potentia immaterialis, habens et quantum potentia, haec erunt immateriales maiores. Sic autem amplius facere non potest, sed ut aqua vino semper amplius mixta, in fine aquaticum facit et aquam, tunc diminutionem facit quanti, species autem manet"; Usp. Averoe, isto mj.; Usp. takodjer Toma, *De gener. et corrupt.* I lect. 17 (ed. Leon. III 320a – 322b).

T

¹ Usp. prije na str. 4, 18.

² Usp. Avicena, *Canon medicinae* I fen. 1 doct. 3 c. 3 (str. 17a – 19a), – koji nauku starih o tome prenosio i interpretira; usp. takodjer Averoe, *De gener. et corrupt.* II, com. 58. – Valja,

[B. – DE PRAESERVATIVIS PRIMO HOMINI COLLATIS]

18 Circa secundum¹ est sciendum quod contra laesivum extrinsecum quod possit fieri per fraudulentiam², data fuit homini providentia et perspicacitas naturalis, per quam potuit noxia fugere, salubria appetere et sibi sagaciter ab insidiis praecavere. Unde H u g o *De sacramen-*
5 *tis*, libro I parte 6 cap. 9: "Data homini ratio est et providentia, per quam hanc vitam suam inferiorem custodiret; eadem providentia naturali fugiendo noxia, salubria appetendo, mediis ad utrumlibet utens". Haec ille. Credo quod in ista providentia naturali includitur voluntatis
10 rectitudo et omnium potentiarum naturalium animae sinceritas atque vivacitas³.

19 Contra autem secundum laesivum extrinsecum, quod possit fieri per violentiam⁴, data fuit homini providentia divina. Unde H u g o *De sacramentis*, libro I parte 6 cap. 9: "Hac igitur custodia, scilicet naturali providentiae, munitus negligentiam vitare potuit, sed violentiam non potuit repellere. In providentia hominis erat omnem negligentiam cavere, sed non aequae in potestate hominis erat omnem violentiam repellere. Propterea rationi humanae adiuncta est providentia divina, quatenus ratio humana in parte una vigilaret contra negligentiam,
15 providentia divina in parte altera staret contra violentiam. Hac itaque gemina custodia munita civitas vitae humanae, nullis adversis laederetur, quia si ratio humana non tepuisset adversus negligentiam, providentia divina numquam in homine dedisset locum violentiae". Haec ille. Et credo quod in ista divina providentia includatur angelica
20 custodia⁵.

---

medjutim, napomenuti da je dobar dio ove argumentacije uzet zapravo iz Tome, *Summa theol.* I q. 97 a. 4 in corp. (ed. Leon. V. 434ab).

2 *adnot.* Articulus 2 F¹

F

5 – 8 Hugo od sv. Viktora, *De sacram. christ. fidei* I, pars 6 c. 9 (PL 176, 269).
12 – 22 Isti.

T

¹ Zapravo: secundum articulum. Usp. prije na str. 3, 18–19.

² Usp. prije str. 4, 4–5.

³ Usp. P. Lombard, *Sent.* II.d. 24 c. 2 (SB IV.452): "Illud utique fuit libertas arbitrii..., atque voluntatis rectitudo, et omnium naturalium potentiarum animae sinceritas atque vivacitas".

⁴ Usp. prije str. 4, 5.

⁵ Usp. Rikard od Mediaville, *Sent.* II.d. 19 princ. 3 q. 1 in corp. (II, f. 8 ra): "Alia pars beneficii Conditoris erat divina providentia qua Deus immediate per se ipsum vel ministerium angelicum praeservasset ipsum ab omni re violentante".

20 Contra primum corruptivum intrinsecum, quod est deperditio
humidi radicalis¹, subventum fuisset homini per esum aliorum lignorum
paradisi a ligno vitae; et hoc vel ad deperditi restorationem, si ibi fie-
bat deperditio – secundum unam (f. 148rb) p o s i t i o n e m – vel
5 saltem ad consumptionis vel deperditionis prohibitionem, quae fieri
prohibebatur ex eo quod alimentum calori naturali corporis ministra-
batur, sicut etiam nunc subvenitur nobis per cibos quos sumimus, (et
hoc est quod dicit A u g u s t i n u s XIII *De civitate Dei* cap.
20: "Alebantur igitur aliis quae sumebant, ne animalia corpora moles-
10 tiae aliquid esuriendo ac sitiendo sentirent").

21 'Contra secundum corruptivum intrinsecum, quod est debilitatio
virtutis naturalis conversivae², subventum fuisset homini per fructum
ligni vitae. Habebat enim virtutem fortificandi virtutem naturalem
speciei contra debilitationem advenientem ex admixtione extranei³.
15 Unde A u g u s t i n u s *De civitate Dei*, ubi supra, dicit: "De ligno
autem vitae propterea gustabant, ne mors eis undecumque subreperet
vel senectute confecta decursis temporum spatiis interirent"; et *Ad*

10 ac] aut F

16 subriperet F

17 temporum] temporis F

F

I – 7 Toma, *Sent.* II, d. 19 q. 1 a. 4 in corp. (ed. Parmen. VI.558b): "Contra hunc defectum
[scil. contra naturalem consumptionem humidi radicalis] subveniebatur sibi... per esum aliorum
lignorum paradisi (per quem) restaurabatur continua deperditio facta in corpore, sicut etiam in
nobis fit per cibos quibus utimur"; *De malo* q. 5 a. 5 in corp. (ed. Leon. XXIII, 142a): "Deus, qui
est hominis institutor, hanc necessitatem materiae [scil. corruptionis] sua omnipotentia potuit
prohibere ne in actum prodiret"; *Summa theol.* Lq. 97 a. 1 in corp. (V 431ab): "Aliquid potest
dici incorruptibile tripliciter: uno modo, ex parte materiae...; alio modo... ex parte formae, quia
scilicet rei corruptibili per naturam, inhaeret aliqua dispositio per quam totaliter a corruptione
prohibetur...; tertio modo dicitur aliquid incorruptibile ex parte causae efficientis. Et hoc modo
homo in statu innocentiae fuisset incorruptibilis et immortalis"; a. 4 (str. 434a): "Contra hunc de-
fectum subveniebatur homini per esum aliorum lignorum paradisi, sicut nunc subvenitur nobis
per cibos quos sumimus".

8 – 10 Augustin, *De civ. Dei* XIII, c. 20 (CCL 48, 403; PL 41, 394).

15 – 17 Isti.

17 – str. 8, 3 Ps.–Augustin, *Dialogus quaestionum* 65 q. 19 (PL 40, 739).

T

¹ Usp. prijē str. 4, 6–8s.

² Usp. prijē str. 4, 14–15.

³ Usp. Toma, *Summa theol.* Lq. 97 a. 4 in corp. (ed. Leon. V, 434b): "Contra hunc defectum
subveniebatur homini per lignum vitae: habebat enim virtutem fortificandi virtutem speciei
contra debilitatem provenientem ex admixtione extranei"; *Sent.* II, d. 19 q. 1 a. 4 in corp. (ed.
Parmen. VI.558b).

Orosium quaest. 19, dicit sic: "Animale corpus habuit Adam, sed ne senesceret nec deficeret per illius ligni virtutem sustentabatur, quod in paradiso 'vitae' nomen acceperat".

22 Addunt autem hic a l i q u i quod data fuit aliqua virtus supernaturalis illi ligno vitae per quam potuit in talem effectum, occasionem accipientes ex illo dicto A u g u s t i n i VIII *Super Genesim* cap. 3 in fine: "Illud quoque addo, quamquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem praestitisse, quo corpus hominis sanitate stabilli firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta".

23 Est tamen ulterius notandum quod sumptio fructus illius ligni non debuit fuisse semel, sed frequenter. 'Nam sumptio una vel semel praeservasset virtutem naturalem conversivam usque ad certum tempus et determinatum, et tandem quando debuit fuisse translatum a statu illo ad statum gloriae, iussu vel instinctu divino, semel sumpsisset de ligno illo et tunc perfecte accepisset immortalitatem¹, secundum A u g u s -

2 quod] qui F 13 virtutem om. F²

F

4 - 10 Rikard od Mediaville, *Sent.* II.d. 19 princ. 3 q. 1 in corp. (II, f. 80ra): "Tertia pars (illius beneficii Conditoris) - secundum aliquos - fuit aliqua supernaturalis virtus data ligno vitae, quod videtur sentire Augustinus VIII, super Genesim..."; usp. Bonav., *Sent.* II d. 19 a. 3 q. 1 in corp. (II 470a): "Data est virtus specialis cuidam ligno, quod dictum est 'lignum vitae', per cuius sumptionem repareretur humidum radicale. Et hoc quidem non fuit ex 'conditione naturae', sed ex 'beneficio Conditoris', sicut dicit Augustinus"; isti ad 6 (str. 471ab).

6 - 10 Augustin., *De Gen. ad litt.* VIIIc. 5 [n. 11] (CSEL 28¹, 238-239; PL 34, 377).

12 - str. 9, 2 Auktoriteti koji se baziraju na Augustinu, *De Gen. ad litt.* III.c. 21 [n. 33] (CSEL 28¹, 88; PL 34, 293) i na Ps.-Augustinu, *Quaestiones Vet. et Novi Test.* q. 19 (CSEL 50, 45-46; PL 35, 2227-2228), - zapravo su iz Bede Casnog, *In principium Gen.* I, 1, 29-30 (CCL 118A, 30; PL 91, 32): "Caro...Adae ante peccatum ita est immortalis creata, ut, adminiculis adiuta temporalis alimoniae, mortis expertis ac doloris existeret, donec corporalibus incrementis ad illam usque perductas aetatem quae Conditori placeret; tunc creata progenie multa huiusmodi iam, iubenta ipso, sumeret etiam de ligno vitae, ex quo perfecte immortalis effectus, sustentacula cibi corporalis ulterius nulla requireret"; *Expositio in I librum Mosis* c. 2 (PL 91, 205-206). - Izdavaci *Sententia Petra Lombarda* koji prenosi u svom djelu (II.d. 19 c. 6 et d. 29 c. 6) navedenu tradiciju, ovako o tome sude: "Hic indubitanter monstratur Magistrum numquam habuisset ante oculos suos opus Augustini in Genesim..." (Usp. P. Lombard, *Sent.* II.d. 19 c. 6 n. 1 [SB IV 425 u noti]).

T

¹ Usp. Toma, *Summa theol.* I.q. 97 a. 4 in corp. (ed. Leon. V 434b): "Virtus cuiuscumque corporis est finita. Unde non poterat virtus ligni vitae ad hoc se extendere ut daret corpori virtutem durandi tempore infinito, sed usque ad determinatum tempus... Unde cum virtus ligni vitae esset finita, semel sumptum praeservabat a corruptione usque ad determinatum tempus; quo finito, vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitam, vel indignisset iterum sumere de ligno vitae"; takodjer *De malo* q. 5 a. 5 ad 9 (XXIII.143a).

t i n u m libro VI *Super Genesim* cap. 4 et libro VIII cap. 3, et etiam secundum *Glossam* super 1 cap. Gen.

[C. – DE ADIUTORIO CONTRA PECCATUM PRIMO HOMINI COLLATO]

24 Restat nunc tertio¹ videre cuiusmodi adiutorium sibi fuisset a
5 Deo collatum contra peccatum seu suggestionem ad peccandum, quod
est laesivum animae et introductivum corruptionis humanae, dicente
A p o s t o l o ad Rom. 5: *Per unum hominem in hunc mundum pecca-*
tum intravit, et per peccatum mors.

25 Ad hoc dicitur c o m m u n i t e r quod istud adiutorium fuit ali-
10 quod donum Dei gratuitum, per quod saltem potuit vitasse omne pec-
catum. Unde A u g u s t i n u s *De correptione et gratia*, post medium,
dicit sic: "Si hoc adiutorium, scilicet divinum, vel homini vel angelo,
cum primo facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta fuerat ut
15 sine divino adiutorio posset (f. 148va) manere si vellet, non utique sua
cecidisset culpa, defuisset quippe adiutorium sine quo manere non
posset". Haec A u g u s t i n u s.

26 De isto tamen adiutorio diversi diversimode sentiunt.

---

4 adnot. Tertius articulus F¹   9 istud in corr. F¹   12 hoc om. F⁺

F

7 - 8 Rim 5, 12.

9 - 11 Ovo je 'sententia communis' mnogih autora. Vidi na pr. P. Lombard, *Sent. II. d. 24 c. 1 n. 2-4* (SB IV 450-451); Bonav., *Sent. II. d. 24 pars 1 a. 1 q. 1 ad 1* (II.557b); d. 28 a. 1 q. 2 in corp. (str. 678b); q. 3 in corp. (680a); Toma, *Sent. II. d. 24 q. 1 a. 4 in corp. et ad 2* (ed. Parmen. VI.596b - 597a); *Summa theol. I-II. q. 109 a. 8 in corp.* (ed. Leon. VII.303a); Rikard od Mediaville, *Sent. II. d. 24 princ. 1 q. 1 in corp.* (II, f. 95va); Egidije Rimljanin (Aegidius Romanus), *Sent. II. d. 24 pars 1 q. 1 a. 4 in corp.* (II.253b - 254a).

11 - 16 Augustin, *De correptione et gratia* c. 11 n. 32 (PL 44, 935-936).

T

¹ Usp. prije na str. 3, 19-21.

[1. - *Opinio Thomae*]

- 27 Quidam enim volunt quod illud fuit gratia gratum faciens.
Quorum ratio haec est: "Homo in statu innocentiae talem habuit recti-
tudinem qua ratio subdebatur Deo, rationi vero vires inferiores et
5 animae corpus; prima autem subiectio erat causa secundae et tertiae.
Ista autem subiectio inferiorum virium ad rationem non erat naturalis,
alioquin post peccatum mansisset, cum (etiam) in daemone data natu-
ralia post peccatum permanserint, secundum Dionysium 4 cap.
10 *De divinis nominibus*. Igitur illa prima subiectio, qua ratio subdebatur
Deo, non erat secundum naturam, sed supernaturalis gratiae donum,
effectus enim non potest esse potentior quam sua causa".
- 28 Istud confirmatur per Augustinum XIII *De civitate Dei*,
ubi dicit quod "posteaquam praecepti facta fuit transgressio, confestim,
15 gratia deserente divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt".

[2. - *Opinio Bonaventurae ac propria*]

- 29 Alii dicunt quod illud adiutorium non oportet intelligi nisi (sic-
ut) 'continuatio divinae influentiae', per quam conservaretur in primo
homine "ab omni labe immunitas atque naturalium potentiarum animae
20 sinceritas et vivacitas. Per hoc enim - ut dicunt - poterat evitare et re-
pellere suggestionem diabolicam (saltem primam); nec indigebat ad

---

2 adnot. Thomae F¹
adnot. Bonaventura F¹

3 haec] contra F⁺

7 mansisset] permanserunt F 16

F

2 - 14 Toma, *Summa theol.* I q. 95 a. 1 in corp. (ed. Leon. V 420b - 421a).

7 - 9 Ps.- Dionizije, *De div. nom.* c. 4 (Dionysiaca I, 271-282 verzija Saracene; PG 3, 723-726): "Sed neque daemones natura mali. Etenim, si natura mali, neque ex bono neque in existentibus, neque quidem ex bonis transmutatis essent natura et semper mali existentes... Non igitur mala est daemonum tribus secundum quod est secundum naturam, sed secundum quod non est... Et data ipsis angelica dona nequaquam ipsa mutata esse dicimus, sed sunt et integra et splendidissima, quamvis ipsi non vident, claudentes ipsorum boniinspectivas virtutes".

12 - 14 Augustin, *De civ. Dei* XIIIc. 13 (CCL 48, 395; PL 41, 386).

8 - str. 11, 2 Bonav., *Sent.* II. d. 24 pars 1 a. 1 q. 2 in corp. (II.557a), koji opet gotovo doslovno uzima od Aleksandra Hal., *Summa theol.* I-II. a. 506 in corp. (II.734b).

hoc apponi novam gratiam, cum respectu huiusmodi nulla fuit in eo difficultas". Et isti multum nituntur tertiae rationi ad principale¹.

30 Praeterea, ponatur, ut prius², quod homo stetisset per aliquod tempus in puris naturalibus. Quaero igitur: aut potuit, diabolo suadente, restitisse, aut non; si non – et 'nullus peccat in eo quod vitare non potest' secundum Augustinum *De vera religione* cap. 7 – igitur si existens in puris naturalibus consensisset tentationi diabolicae, non peccasset; si potuit restitisse, habeo propositum.

31 Praeterea, Anselmus *De libero arbitrio* cap. 3g: "Liberum arbitrium est potestas servandi rectitudinem propter ipsam rectitudinem"; sed liberum arbitrium est potentia naturalis; igitur etc.

32 Quid sit de facto, nescio. Sed breviter³, cum quaelibet creatura dependeat a Deo quantum ad totum id quod est, adeo quod impossibile est aliquam creaturam in esse conservari, nec per consequens in bonis naturalibus, nisi per mantenentiam sive influentiam continuam divinam, nec in homine fuit aliquid propellens ad peccandum, – non video quin primus homo per bona sua naturalia, cum ipsius Dei influentia, sine aliquo dono supernaturali gratum faciente superaddito, illa quae recipit in creatione potuit conservasse et primae tentationi diabolicae restitisse, hoc est non consensisse⁴; non tamen potuit in bono meritorio

F

5 – 6 Augustin, *De libero arb.* III.c. 18 n. 171 [n. 50] (CCL 29, 304; PL 32, 1295): "Quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest?"; *Retract.* I c. 9 n. 3 (CCL 57, 26; PL 32, 596).

9 – 11 Anselmo, *De libertate arb.* c. 13 (ed. Schmitt I 225; PL 158, 505).

T

¹ tj. 'rationi' koju drži i sam autor. Usp. dalje n. 39.

² Usp. prije n. 7. – Argument uzima iz Bonav., *Sent.* II.d. 24 pars 1 a. 1 q. 2 arg. 2 (II 556a).

³ Ovdje autor donosi ukratko vlastito rjesenje (soluciju) koje konvergira s pozicijama Tome, Bonaventure et Rikarda. – Cf. Toma, *Sent.* II.d. 23 q. 1 a. 1 in corp. (ed. Parmen. VI.585a); d. 24 q. 1 a. 4 ad 1 (str. 596b); d. 28 q. 1 a. 2 in corp. (str. 640b – 641a); Bonav., *Sent.* II.d. 24 pars 1 a. 1 q. 2 in corp. (II.557a); isti. ad 1 et ad 3 (str. 557b); Rikard od Mediaville, *Sent.* II.d. 24 princ. 1 q. 1 in corp. et ad 2 (II, f. 95va); d. 28 princ. 1 q. 1 in corp. (f. 116rb – va).

⁴ Usp. Augustin, *Epist.* 186, ad Paulinum c. 11 n. 37 (CSEL 57, 77; PL 33, 830): "Natura enim humana, etiam si in illa integritate in qua condita est permaneret, nullo modo se ipsa Creatore suo non adiuvante servaret. Cum igitur sine Dei gratia salutem non posset custodire, quam accepit, quo modo sine Dei gratia potest reparare, quam perdidit".

profecisse. Potest tamen esse quod Deus, propter magnam suam liberalitatem, contulit (f. 148vb) ipsis primis parentibus ante lapsum aliquam gratiam gratum facientem, quam una cum aliis per inobedientiam amisit.

5 **33** Ex praedictis patet quod multa requirebantur ad immortalitatem innocentiae conservandam.

[3. – *Ad argumenta opinionis Thomae*]

10 **34** Ad fundamentum praedictae opinionis¹, per quod probant quod illa immortalitas non potuit conservari sine gratia gratum faciente², per hoc quod 'subiectio virium inferiorum ad rationem non erat naturalis, et per consequens nec subiectio rationis ad ipsum Deum, sed supernaturalis', – dicendum quod istud assumptum non est verum; immo dico quod utraque subiectio fuit naturalis, hoc est per naturalia ei collata.

15 **35** Ad probationem, cum dicitur 'igitur post peccatum mansisset utraque subiectio³, dicendum est quod non oportet quod omnino maneat. Nam ipsa naturalia licet non fuerunt totaliter ablata vel mutata, fuerunt tamen infirmata, vulnerata, hoc est deteriorata per peccatum, et maxime a parte virium sensitivarum.

20 **36** Ad Augustinum XIII *De civitate Dei*, quando dicit quod "confestim, gratia deserente divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt"⁴, potest dici quod per 'gratiam divinam' non intelligit 'gratiam gratum facientem', sed 'gratis datam', ipsam scilicet influentiam praedictam⁵; vel si per illam gratiam intelligat 'gratum facientem', dicendum quod illa fuit sibi collata ante peccatum⁶, non quod fuit om-

6 conservandam] observandam F*
mata in corr. (in ras.) F¹

14 probationem] improbationem F

17 infirmata

T

¹ tj. 'opinionis Thomae' koju autor donosi prije na n. 27–28.

² Usp. Toma, *Summa theol.* I q. 97 a. 1 in corp et ad 3 (ed. Leon. V, 431b): "Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo existentem, sed inerat animae vis quaedam supernaturaliter divinitus data. (...) Vis illa praeservandi corpus a corruptione, non erat animae humane naturalis, sed per donum gratiae".

³ Usp. prije str. 10, 4 – 7.

⁴ Usp. prije str.. 10, 13 – 14.

⁵ Usp. prije n. 32, kao i na str. 10, 17, gdje citira Bonaventuru. Vidi takodjer Rikard od Mediaville, *Sent.* II-d. 24 princ. 1 q. 1 in corp. et ad 2 (II, f. 95va).

⁶ Usp. Bonav., *Sent.* II-d. 29 a. 2 q. 1 in corp. (II 701a); Rikard od Mediaville, *Sent.* II-d. 29 princ. 1 q. 1 in corp. (II, f. 119ra).

nino necessaria ad conservationem illorum quae in creatione receperat, sed ad facilius vel virilius suggestioni diabolicae resistendum et ad omne peccatum vitandum et ad in bono meritorie proficiendum.

[II. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA UTRIVSQUE PARTIS]

5 **37** Ad primum principale, cum dicitur quod 'fructus ligni vitae fuit corruptibilis'¹, et 'nihil agit ultra speciem suam'², dicendum quod istud argumentum videtur procedere ex falsa imaginatione, quasi ex una assumptione³ causaretur illa immortalitas, quod non est verum. Unde licet
10 quilibet fructus singulariter acceptus fuisset corruptibilis, prolatio tamen seu geminatio fructuum fuisset successive perpetua; virtus igitur naturalis illius fructus frequenter accepti vel assumpti habuit praeservare virtutem naturalem conversivam a debilitatione et corruptione modo supradicto, hoc est quamdiu sumeretur tamdiu praeservaret. Vel, ut dictum est secundum opinionem⁴, quae videtur esse *A u g u s t i -*
15 *n i*⁵, lignum illud non habuit perpetuitatem causare ex sua virtute naturali, sed potius ex speciali divina virtute assistente.

38 Et per illud patet ad secundum⁶.

39 Tertium autem argumentum⁷, quantum ad eius conclusionem, concedo, sicut patet ex praedictis⁸.

20 **40** Ad primum argumentum in oppositum, cum dicitur Gen. 2: *Ne forte mittat manum suam et sumat de ligno vitae et comedat, et vivat in aeternum*⁹, dicendum quod hoc non dicitur quia esus fructum ligni vi-

T

¹ Usp. prije str. 2, 12.

² Usp. prije str. 2, 11.

³ Shvati: assumptione de fructu ligni vitae.

⁴ tj. 'secundum opinionem' Rikarda od Mediaville koju autor citira prije na n. 22. – Usp. takodjer Bonav, *Sent.* II d. 19 a. 3 q. 2 ad 6 (II 471ab): "Quod lignum vitae talem effectum haberet, hoc speciale donum erat Dei".

⁵ Vidi Augustin, *De Gen. ad litt.* VIII.c. 5 [n. 11] (CSEL 28¹, 238–239; PL 34, 377), – tekst citiran prije na str. 8, 6–10.

⁶ Usp. prije n. 6.

⁷ Usp. prije n. 7.

⁸ Shvati: 'ex praedictis' u 'ad argumenta', kao i na str. 11, u notama 3 et 4.

⁹ Usp. prije n. 8.

tae fuisset tota causa immortalitatis, sed quia fuisset (f. 149ra) una de praecipuis.

41 Ad aliud, de iustitia originali et iniustitia¹, dicendum quod, sicut videtur *M a g i s t e r* velle dist. 24 huius II, 'iustitia originalis est integritas liberi arbitrii cum sinceritate et vivacitate naturalium'²; unde iustitia originalis non videtur includere nisi vel rectitudinem naturalem inditam naturalibus vel saltem aliquod donum gratis datum, non autem gratum faciens.

42 Et quando dicitur quod iustitia originalis non solum vulneravit naturalia sed etiam spoliavit gratuita³, dico quod verum est, si tamen aliqua gratuita vel saltem gratum facientia infuerunt ante illam. Et eodem modo dico de iustitia originali, in qua si primus homo perstitisset, illa quae habuit non amisisset, immo multo plura recipisset.

T

¹ Usp. prijē n. 9.

² Usp. P. Lombard, *Sent.* II.d. 24 c. 2 (SB IV 452), -tekst citiran prijē na str.. 6 u noti 3.

³ Usp. prijē str. 3, 5-7.

[DISTINCTIO
VIGESIMA PRIMA
QUAESTIO UNICA

UTRUM PRIMUM PECCATUM HOMINIS POTUIT ESSE VENIALE]

5 "Videns igitur diabolus hominem" etc.

1 Distinctio vigesima prima, in qua *M a g i s t e r*¹ principaliter agit de tentatoris malitia et de tentationis efficacia, de quibus videtur *M a g i s t e r* sufficienter in littera pertractasse. Circa tamen efficaciam tentationis quaeritur communiter utrum primum peccatum
10 hominis potuit esse veniale.

2 Ad quam, secundum communiorem opinionem magistrorum, *r e s p o n d e t u r* quod non².

---

6 *adnot.* Distinctio 21 F¹

F

11-12 U ovom odgovoru, kao i u četiri argumenta koji slijede, Nottingham je koristio više raznih izvora. – Usp. Aleksandar Hal., *Summa theol.* II-II.n. 199 ad 2 (III.212b); Bonav., *Sent.* II d. 21 a. 3 q. 1 in corp. (II.505a); Matija od Aquasparte, *QQ. disp. de incarn.* q. 4 in corp. (BFS II² 81); Toma, *Sent.* II.d. 21 q. 2 a. 3 in corp. et ad 4 (ed. Parmen. VI.574b et 575a); *Summa theol.* I-II.q. 89 a. 3 in corp. et ad 3 (ed. Leon. VII.143b et 144b); *De malo* q. 7 a. 7 in corp. (XXIII.178ab); Rikard od Mediaville, *Sent.* II.d. 21 princ. 3 q. 1 in corp. (II, f. 86rab).

T

¹ Usp. P. Lombard, *Sent.* II.d. 21 (SB IV. 433-438).

² Usp. Rikard od Mediaville., *Sent.* II.d. 21 princ. 3 q. 1 in corp. (II, f. 86ra): "Respondeo quod, secundum opinionem communiorem, primi parentes non potuerunt primo venialiter peccare".

3 Cuius potissima ratio accipitur ex rectitudine iustitiae originalis, per quam inerat rationi plenitudo domini et potestatis super totam¹; (et accipio hic 'rationem' prout includit voluntatem). Ex quo sequitur quod nulla poterat fuisse inordinatio in viribus inferioribus, stante originali
5 iustitia, nisi per inordinationem rationis; omnis autem deordinatio rationis tollebat et privabat ordinem debitum pro tunc, et necessitatem animae ad dominium quod semper habere tenebatur; unde talis deordinatio necessario fuit mortalitatis².

4 Praeterea, propter rectitudinem iustitiae originalis et perfectionem, inerat rationi facultas exsequendi libere et faciliter omnem actum iustitiae et evitandi omnem motum et actum iniustitiae³; sed ubi est magna facultas ad aliquod debitum faciendi et ad indebitum cavendi, iudicandus est magnus contemptus si non fiat vel caveatur; igitur quantumcumque parum ratio inordinate moveretur, magnus contemptus
15 iudicaretur et ita pro mortali imputaretur.

5 Praeterea, de perfectione praedictae iustitiae originalis et status innocentiae fuit quod 'quamdiu humana ratio fuisset subdita Deo, tamdiu vires inferiores fuissent subditae ipsi rationi'⁴; ad hoc igitur quod aliqua fieret deordinatio in viribus inferioribus, oporteret necessario
20 quod prius fieret deordinatio in superiori ratione per elongationem et recessum a fine ultimo, et hoc immediate, – et hoc est peccare mortaliter.

6 Praeterea, in statu innocentiae nulla penitus potuit esse poena, alioquin poena praecederet culpam; sed cuilibet peccato, sive veniali sive mortali, debetur aliqua poena⁵; igitur quodcumque fuisset primum
25 peccatum, per illud cecidisset⁶ a statu innocentiae; sed hoc non posset esse nisi per mortale; igitur etc.

---

9 Praeterea] *comp. (alibique inferius)* F 19 deordinatio *rep. post* Deo (17) F⁺

T

¹ Shvati: totam virtutem animae. Usp. prijē d. 19 n. 27, gdje se citira Toma.

² Usp. Toma, *Summa theol.* I–II. q. 89 a. 3 in corp. (ed. Leon. VII.143b); *De malo* q. 7 a. 7 in corp. (XXIII.178a); Bonav., *Sent.* II. d. 21 a. 3 q. 1 in corp. (II.505a).

³ Usp. prijē d. 19 n. 29, gdje donosi opinije Alexandra Hal. i Bonaventure; vidi takodjer Rikard od Mediaville, *Sent.* II. d. 24 princ. 1 in corp. (II, f. 95va).

⁴ Toma, *Summa theol.* q. 95 a. 1 in corp. (ed. Leon. V.420b); cf. etiam I–II q. 89 a. 3 in corp. (VII 143b).

⁵ Usp. Toma, *Summa theol.* I–II. q. 89 a. 3 arg. in opp. (ed. Leon. VII.143a); vidi takodjer Duns Scot, *Lect.* II d. 21 n. 5 (XIX. 199).

⁶ tj. homo.

[DISTINCTIO
VIGESIMA SECUNDA
QUAESTIO UNICA

QUOD FUIT PECCATUM PRIMORUM PARENTUM]

5 "Hic videtur diligenter investigandum esse quae fuerat origo et radix illius peccati".

1 (f. 149va) Distinctio vigesima secunda, in qua principaliter agit Magister¹ de peccato primorum parentum et eius radice. Circa quam quaeritur communiter quod fuit peccatum primorum parentum.

10 2 Ad quod communiter dicitur quod primum peccatum fuit superbia.

3 Circa quod est sciendum quod etsi "quandoque contingat in uno actu plurium peccatorum deformitates inveniri, illa tamen deformitas principalior est et formalior, complens speciem peccati, quae ex
15 principali motivo relinquitur in quod ordinantur alia, quia finis est id quod primo cadit in voluntate, ex qua est origo peccati, et ex fine actus

---

7 adnot. Distinctio 22 F¹

F

10 Ovo je zastupala većina srednjovjekovnih učitelja. Primjerice vidi P. Lombard, *Sent.* II. d. 22 c. 1-2 (SB IV 440-441); Aleksandar Hal., *Summa theol.* II-II, n. 193 in corp. et ad 1 (III 205b); Bonav., *Sent.* II. d. 22 a. 1 q. 1 in corp. (II.517a); Toma, *Sent.* II. d. 22 q. 1 q. 1 in corp. (ed. Parmen. VI. 578b); P. Tarantasija [Inocent V], *Sent.* II. d. 22 q. 1 in corp. (II.186b); Rikard od Mediaville, *Sent.* II. d. 22 princ. 1 q. 1 a. 1 in corp. (II.201ab).

T

1 Usp. P. Lombard, *Sent.* II. d. 22 (SB IV 439-447).

morales specificantur, dicente Philosopho, in V *Ethicorum*, quod si aliquis moechatur ut accipiat lucrum, magis avarus vel iniustus est quam moechus"¹.

4 "Secundum hoc igitur dico quod", cum omnia peccata quibus
5 homo primo peccavit seu potius "omnes deformitates quae in peccato
primi hominis apparuerunt, ordinabantur ad finem propriae excellentiae
consequendae, sicut praetendit promissio diaboli quae ad peccatum
instigavit (dixit enim Gen. 3: *Eritis sicut dii*)"², "et appetitus propriae
10 excellentiae est superbia, – patet igitur quod primum peccatum fuit su-
perbia. Quam immediate secuta est curiositas sciendi, quae a quibus-
dam comprehenditur sub generali avaritia; et post hoc, per inordinatum
appetitum esus ligni vetiti, secuta est gula, et in comestione specialis
inobedientia"³.

5 Et huic ordini optime corespondet Scriptura, quae, postquam
'exprimit promissionem excellentiae *eritis sicut dii*, in quo notatur ap-
petitus excellentiae et superbia; secundo exprimit promissionem scientiae
cum dicitur *scientes bonum et malum*, in quo intelligitur curiositas
noxia"⁴; "tertio exprimit Scriptura aspectum ligni vetiti dicens: *Vidit
igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum*, in quo datur in-
15 telligi inordinatus appetitus cibi, quae est gula; quarto exprimit ipsam
comestionem cum dicit: *Et tulit de fructu eius et comedit*, in quo con-
20 sumpta est mulieris inobedientia"⁵.

---

8 instigavit] investigavit F⁺(in ras.) 14 quae] qui F

F

1 – 3 Aristotel, *Eth. Nic.* V c. 4 (AL XXVI³ 229; E c. 4, 1130a 24–28).

8 Post 3, 5.

15 i 17 Isti.

18 – 21 Post 5, 6.

T

1 Toma, *Sent.* II.d. 22 q. 1 a. 1 in corp. (ed. Parmen. VL578b), skoro doslovno.

2 Isti.

3 Rikard od Mediaville, *Sent.* II.d. 22 princ. 1 q. 1 in corp. (II, f. 88vab), skoro doslovno.

4 Isti.

5 Isti.